

HÖSTLIGT INSTITUTIONSFÖRTROENDE

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

Våren 2008 verkade stämningläget vara gott i Sverige. De senaste årens högkonjunktur hade skapat positiva förväntningar på framtiden. I SOM-institutets förtroendemätning från hösten 2007 pekade kurvorna för flertalet samhällsinstitutioner uppåt, inte minst för storföretag och banker. Det enda som föll var förtroendet för de politiska institutionerna, men det var ett väntat resultat för året efter ett valår. Så kom hösten 2008. De internationella ekonomiska signalerna var alarmerande redan i september och någon månad senare började också svensk ekonomi gå allt sämre.

Den svenska hösten 2008 präglades av ökad pessimism bland allmänheten. SOM-mätningen visar på negativa förväntningar såväl på samhällsekonomin som på hushållsekonomin (se inledningskapitlet i denna volym), trots att de riktigt negativa signalerna kom först senare under vintern 2008/2009. Frågan är då hur den ökade höstkyllan bland svenskarna påverkade förtroendet för samhällets institutioner. Det självklara antagandet är att de ekonomiska institutionerna skall tappa i förtroende, men fråga är hur mycket. Och vad händer med de politiska?

Genom att SOM-institutets förtroendemätningar startade redan 1986 finns det möjlighet att gå tillbaka till ett tidigare ekonomiskt fall, bank- och fastighetskrisen 1991. Mellan 1990 och 1991 föll förtroendet för bankerna kraftigt – omkring 50 balansmåttsenheter.¹ Det är det största förtroendefall som noterats i SOM-institutets mätningar under mer än två decennier: bankerna gick på ett år från att vara en av de samhällsinstitutioner som allmänheten hade störst förtroende för till att falla klart under genomsnittet, en låg nivå man senare haft svårt att hämta sig ifrån. Även storföretagen föll i förtroende mellan 1990 och 1991 men inte alls lika mycket. Ser vi närmare efter visar det sig att åtta av de elva institutioner som SOM-institutet mätte både 1990 och 1991 föll i allmänhetens förtroende. De enda två som gick klart åt andra hållet var de politiska, riksdagen och regeringen, något som också var förväntat genom att 1991 var ett valår, då politikförtroendet vanligen är större (Holmberg, 1994; Holmberg och Weibull, 2007).

Även om nedgången 1991 främst är ett uttryck för bankernas förtroendefall ger den samtidigt indikationer på att en sådan kris kan påverka också förtroendet för andra institutioner, men att det valåret 1991 i mindre utsträckning drabbar de politiska institutionerna (se även Holmberg & Weibull, 1992, 1993). I det följande skall vi mot den bakgrunden granska vad som hände i förtroendeopinionen mellan 2007 och 2008, men också göra en översiktlig beskrivning av trenderna i samhällsförtroendet.

Samhällsförtroende 2008

Den allra första SOM-mätningen 1986 omfattade endast elva samhällsinstitutioner. De var valda för att täcka ett spektrum av politiska, mediala, ekonomiska och sociala institutioner. Efter hand har fler institutioner lagts till – senast 2005 då Riksbanken tillkom – år 2008 fick svarspersonerna ta ställning till tjugo olika samhällsinstitutioner.² Dessutom ställdes frågor om ytterligare fem organisationer i en särskild tillägsfråga. Resultatet från 2008 års mätning redovisas i tabell 1.

Om vi först ser på rangordningen mellan institutionerna efter andelen som har *mycket stort* förtroende är det, i likhet med de senaste åren, sjukvården och kungahuset som kommer högst. med mellan 10 och 15 procent – men i jämförelse med 2006 har sjukvården ökat något, medan kungahuset klart minskat. Också polisen och Riksbanken ligger på över tio procent mycket stort förtroende.

När vi väljer den vidare definitionen på förtroende och utgår från andelen som har mycket eller ganska stort förtroende kommer sjukvården högst (68 procent), följd av universitet/högskolor och polisen (båda med 53 procent). I botten ligger de politiska partierna (14 procent) samt Europaparlamentet och EU-kommissionen (båda 15 procent). I jämförelse med 2007 har universitet/högskolor ökat ett par procentenheter, sjukvården ligger stabilt, medan polisen tappat hela sju procentenheter. Också institutionerna i rangordningens botten har tappat något i förhållande till år 2007. Av övriga institutioner noteras ett särskilt stort fall för försvaret som gått från 25 till 16 procent med stort förtroende, vilket placerat institutionen bland de fem som åtnjuter minst förtroende.

Den andra sidan av förtroendemätningen är andelen som har ett litet förtroende. Som frågan är ställd handlar den visserligen om grader i förtroende, men höga andelar litet förtroende kan tolkas som att det även finns en misstro. De fem institutioner som ligger i listans botten – försvaret, de fackliga organisationerna, EU-kommissionen, de politiska partierna och Europaparlamentet – har var och en omkring 40 procent litet förtroende. Också för regeringen gäller att en hög andel har litet förtroende (35 procent), men regeringen skiljer ut sig genom att nästan lika många har ett stort förtroende (30 procent). Regeringen är snarare ett exempel på en institution, där opinionen är polariserad.

Ett sätt att väga samman stort och litet förtroende i ett mått är vad vi kallar förtroendebalansen. Utgångspunkten är att värderingen av en samhällsinstitution inte bara bestäms av andelen som har stort förtroende, utan även av hur stor andel det är som har ett litet förtroende. Tanken är att en samlad uppslutning kring en institution ger större tyngd i samhället än om det finns en relativt stor andel som inte hyser något större förtroende för den. Vi kan exempelvis se skillnader i detta avseende bland institutioner som har stort förtroende; universitet/högskolor och radio-TV ligger under tio procent med litet förtroende, medan motsvarande andel för polisen är 16 procent.

Förtroendebalansen är ett mått där både andelen stort och andelen litet förtroende vägs in för varje institution genom att stort förtroende minskas med litet

förtroende. En rangordning efter balansmättet kommer att skilja sig från en rangordning efter enbart andelen högt förtroende, särskilt i de fall där det finns en hög andel med lågt förtroende.³

Tabell 1 Förtroendet för samhällsinstitutioner 2008 (procent och balansmätt)

Samhällsinstitution	Mycket stort	Ganska stort	Varken/ eller	Ganska litet	Mycket litet	Summa procent	Förtroende-balans
Sjukvården	15	53	21	9	2	100	+56
Universitet/högskolor	7	46	41	4	2	100	+46
Radio/TV	5	45	40	8	2	100	+40
Polisen	7	46	31	12	4	100	+37
Riksbanken	7	38	43	9	3	100	+32
Domstolarna	8	39	35	13	5	100	+28
Grundskolan	6	39	38	14	3	100	+28
FN	8	35	39	11	7	100	+25
Kungahuset	11	27	38	12	12	100	+14
Bankerna	5	32	38	19	6	100	+12
Riksdagen	3	25	46	18	8	100	+1
Svenska kyrkan	5	23	45	15	12	100	-1
Regeringen	4	26	35	22	13	100	-4
Dagspressen	2	22	47	22	7	100	-6
Storföretagen	2	20	50	20	8	100	-6
Kommunstyrelserna	2	18	51	21	8	100	-9
De fackliga organisationerna	2	18	39	28	13	100	-21
Försvaret	3	13	46	26	12	100	-22
EU-kommissionen	2	13	46	24	15	100	-24
De politiska partierna	1	13	48	27	11	100	-24
Europaparlamentet	2	13	45	24	16	100	-24

Kommentar: Tabellen redovisar en sammanläggning av resultaten från de två nationella SOM-mätningarna 2008 (antal svar=3 259). Personer som ej besvarat förtroendefrågan för någon institution är inte medtagna i procenttalen. Dylåka svar var mycket sällsynta och lämnades av endast mellan två och tre procent för de olika institutionerna. Högsta andelen vet ej-svar finns där även andelen som svarar varken stort eller litet förtroende är hög, t ex beträffande dagspressen och storföretagen. Balansmättet kan gå mellan +100 (alla svars personer anger högt förtroende) och -100 (alla svars personer anger lågt förtroende).

När vi utgår från det samlade balansmättet visar det sig att sjukvården ligger klart högst med ett balansmätt på +57, i stort samma siffror som 2006 och 2007. På andra plats finns universitet/högskolor med +47 och på tredje radio/TV med +40. Polisen hamnar på fjärde plats med +37. Förhållandet mellan bedömningarna av radio/TV och polisen är ett bra exempel på hur förtroendebalansen slår: andelen svars personer som har stort förtroende för polisen är högre än för radio/TV, men polisen har en klart större andel som har litet förtroende. Radio/TV, liksom universitet/högskolor, har däremot en större andel som placerar sig i mitten. Innebör-

den av en hög andel för mittalternativet kan diskuteras. Å ena sidan kan det uttrycka att man varken har stort eller litet förtroende, å andra sidan kan det beror på att man saknar uppfattning för att man inte känner till institutionen tillräckligt väl. Mycket talar för att det förra till stor del gäller radio/TV, medan det senare förklarar den höga andelen ”varken-eller” för universitet/högskolor.

Lägst förtroende åtnjuter fackliga organisationer (-21), de politiska partierna (-24) och de båda EU-institutionerna (-24 respektive -25).

Drygt hälften av de undersökta institutionerna har 2008 positiva balansmätt, övriga negativa. Ser vi närmare på listan visar det sig att det finns fyra grupper:

- En liten grupp som åtnjuter mycket stort förtroende (sjukvården, universitet/högskolor och radio-tv) som alla har som lägst ett balansmätt på +40
- En ganska stor grupp som åtnjuter ganska stort förtroende (polisen, riksbanken, domstolarna, grundskolan och FN samt möjligen kungahuset och bankerna) som dock uppvisar en stor spridning (mellan +37 och +12)
- De som har i stort sett samma andel positiva som negativa men en viss tonvikt på de senare (riksdagen, Svenska kyrkan, dagspressen, regeringen, storföretagen och kommunstyrelserna) mellan +2 och -9.
- De som åtnjuter ganska eller mycket lågt förtroende (försvaret, de fackliga organisationerna, EU-kommissionen, de politiska partierna och Europaparlamentet) med omkring -25.

Vid sidan av de 21 regelbundet mätta samhällsinstitutionerna ställdes hösten 2008 frågor om förtroendet för ytterligare fem institutioner – eller snarast organisationer – utvalda med hänsyn till olika projekt inom 2008 års SOM-undersökning: Arbetsförmedlingen, biblioteken, Försäkringskassan, Systembolaget och Säkerhetspolisen.⁴ Det kan dock vara av intresse hur denna typ av organisationer placerar sig förtroendemässigt i förhållande till övriga (tabell 2).

Tabell 2 Förtroende för fem offentliga organisationer 2008 (procent)

Organisation	Mycket stort	Ganska stort	Varken/ eller	Ganska litet	Mycket litet	Summa procent	Balansmätt
Arbetsförmedlingen	1	9	35	34	21	100	-45
Biblioteken	25	45	26	2	2	100	+66
Försäkringskassan	2	15	39	25	19	100	-27
Systembolaget	8	28	46	10	8	100	+18
Säkerhetspolisen	7	31	46	9	7	100	+22

Det visar sig att det bland dessa fem finns en organisation som placerar sig högre än någon institution på 21-listan – biblioteken med +66 – och en som hamnar klart under dem i botten på 21-listan – arbetsförmedlingen med -45. Systembolaget och

säkerhetspolisen ligger i nivå med den andra gruppen på den större listan med ganska högt förtroende – Säkerhetspolisen dock med klart lägre förtroende än polisen, medan Försäkringskassan hamnar i gruppen med mycket lågt förtroende.

Det finns ingen möjlighet att här närmare gå in på varför dessa fem organisationer uppvisar en sådan spridning. Från andra studier vet vi emellertid att biblioteken och deras verksamhet värderas högt bland allmänheten (Höglund och Wahlström, 2008). Att Arbetsförmedlingens och Försäkringskassan värderas lågt har ibland ansetts bero på att det är verksamheter som har att hantera bidrag som till en del avgörs efter individuell prövning (jfr Kumlin, 2002). Det kan inte heller uteslutas att de båda organisationerna är verksamma inom områden som lätt associeras med samhällsproblem.

Förändringsmönster

Vårt inledande antagande att hösten 2008 kunde förväntas medföra ett minskat samhällsförtroende kan nu prövas. Det visar sig då att det i jämförelse med 2007 har skett klara förändringar i den väntade riktningen. Förtroendebalansen minskar för 18 av 21 institutioner och två institutioner har gått från positiv till negativ förtroendebalans. De enda undantagen är universitet/högskolor, sjukvård och radio/TV som i princip ligger kvar på föregående års nivå. Det är också dessa tre som ligger kvar i gruppen med mycket stort förtroende. För vissa andra är nedgången betydande: försvaret har tappat 20 balansmåttsenheter, bankerna 16, och dagspressen 11.⁵ Även polisen (minus 9 enheter) och riksbanken (minus 8 enheter) uppvisar ett klart försvagat förtroende.⁶

För att se i vad mån förändringarna mellan 2007 och 2008 har att göra just med det enskilda året eller om de är en följd av längre trender måste vi granska en längre tidsperiod. Den allmänna tendensen är att det trots allt sker förhållandevis små omkastningar i den samlade institutionsbedömningen mellan enskilda år samtidigt som det går att iakttä både kortsiktiga och långsiktiga förändringsmönster. De senaste tre-fyra åren har vi sett tydliga uppgångar för polisen, sjukvården och grundskolan, men också för de två EU-institutionerna. För polisen och de två EU-institutionerna är utvecklingen ersatt av en nedgång medan sjukvården och grundskolan ligger kvar på i stort sett samma nivå. Men i ett längre perspektiv noterar vi att sociala institutioner som grundskolan, sjukvården, polisen och domstolarna hade ett klart högre förtroende i mitten av 1990-talet för att senare tappa något i förtroendebalans. För polisen leder den relativt stora nedgången i förtroendebalans 2008 ändå inte till mätperiodens lägsta siffra; förtroende för polisen var faktiskt ännu lägre 2005.

I ljuset av den ekonomiska krisen är givetvis de ekonomiska institutionerna de mest intressanta. Också för dem finns en markerad uppgång efter IT-kraschen 2001. Förtroendet för bankerna steg från 0 till +28 mellan 2003 och 2007 och för storföretagen från ca -20 till 0. Nedgången 2008 innebär att förtroendet för bankerna

fallit tillbaka till 2004 års nivå, storföretagen något mindre. Den kommande systerorganisationen kunde möjligen ha medfört ett ökat förtroende för de fackliga organisationerna, men så är inte fallet: förtroende ligger stadigt på samma låga nivå som tidigare och försvags snarast något.

Också förtroendet för riksbanken, en institution som mätts endast sedan 2005, har försvagats. För riksbanken gäller det dock inte bara mellan 2007 och 2008 utan för hela den studerade perioden.

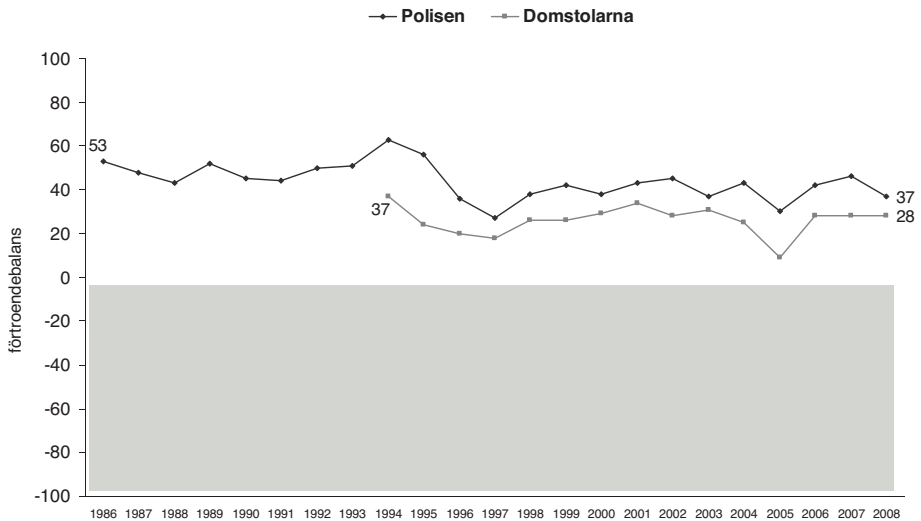
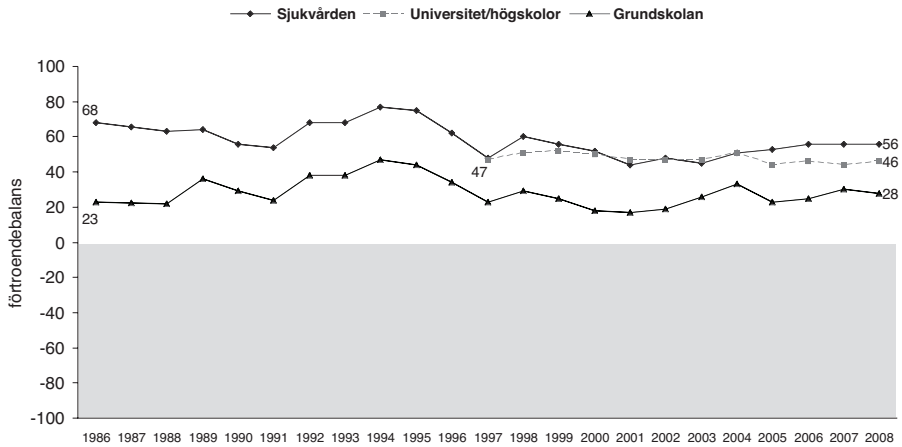
En annan institution där det kan noteras ett långsiktigt förtroendefall och där nedgången mellan 2007 och 2008 knappast kan hänföras till den politiska krisen är kungahuset. Visserligen är förtroendet ännu relativt stort (+14 i förtroendebalans) och större än bottenåret 2004 men tendensen sedan den första mätningen 1995 är klart vikande. Resultatet ligger även i linje med en uppgång i stödet för att införa republik (se Lennart Nilssons kapitel i denna volym).

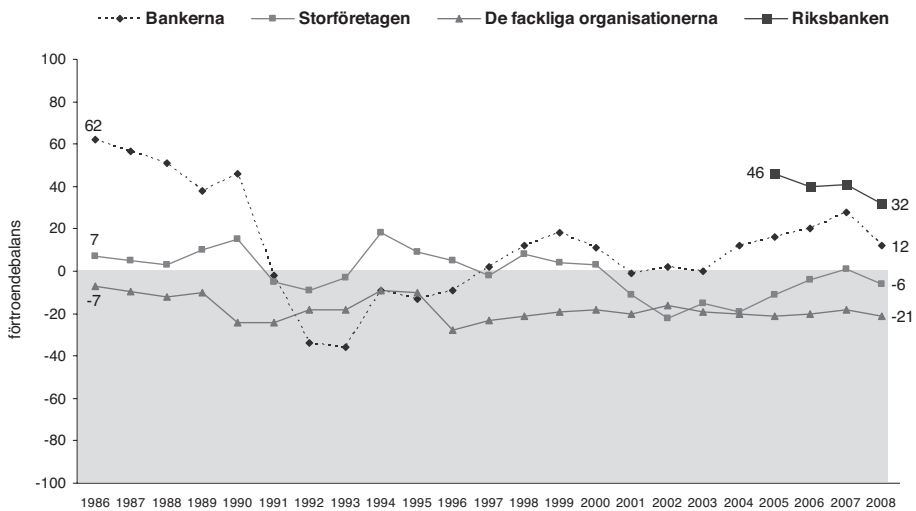
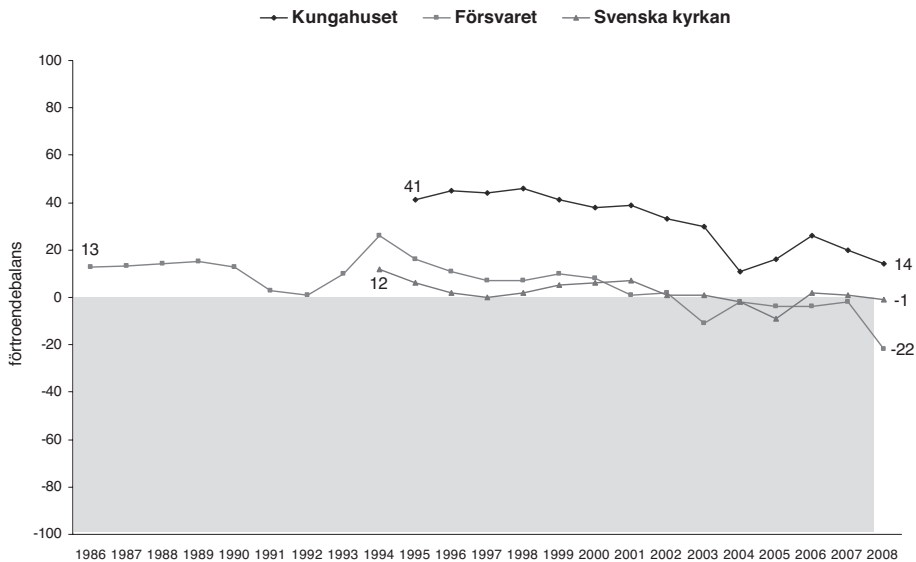
Förtroendet för politiska institutioner – riksdagen, regeringen, kommunstyrelserna och de politiska partierna – är påverkat av vad brukar benämnas den elektorala cykeln, alltså att förtroendet går upp under valår och ner i mellanvalstid. Det fallande förtroendet efter 2006 är helt i linje med denna tendens. Om vi jämför med åren efter valet 2002 är nedgången dock inte lika stor. Mellan 2002 och 2004 föll förtroendet för riksdagen cirka 25 förtroendebalansenheter (från +20 till -5), medan nedgången mellan 2006 och 2008 bara är 10 enheter (från +11 till +1). Det är möjligt att den mindre nedgången kan sättas i samband med den globala ekonomiska krisen och en större förväntan på politiken, ett mönster som framträdde även i samband med terrorattackerna i september 2001 då förtroende för särskilt riksdag och regering gick upp. Vi skall återkomma till detta. Yttre hot tenderar att öka inre enighet.

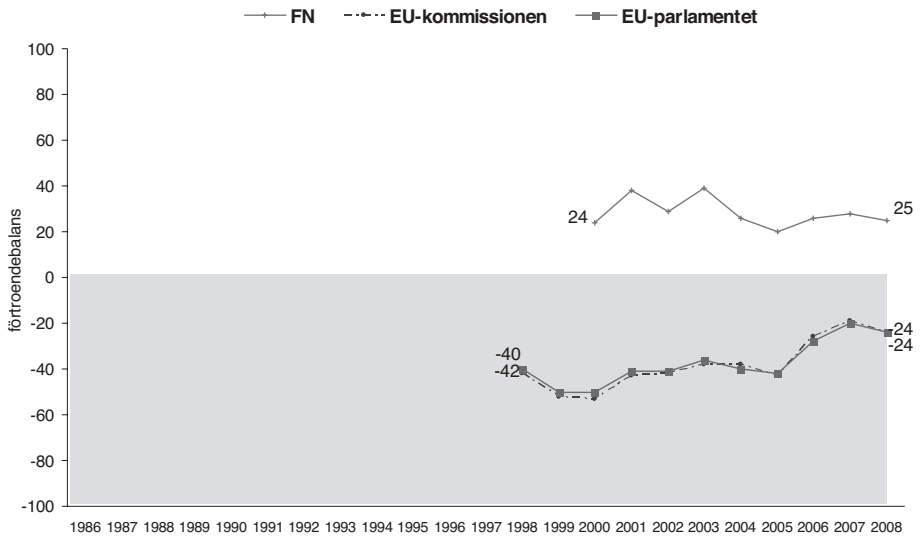
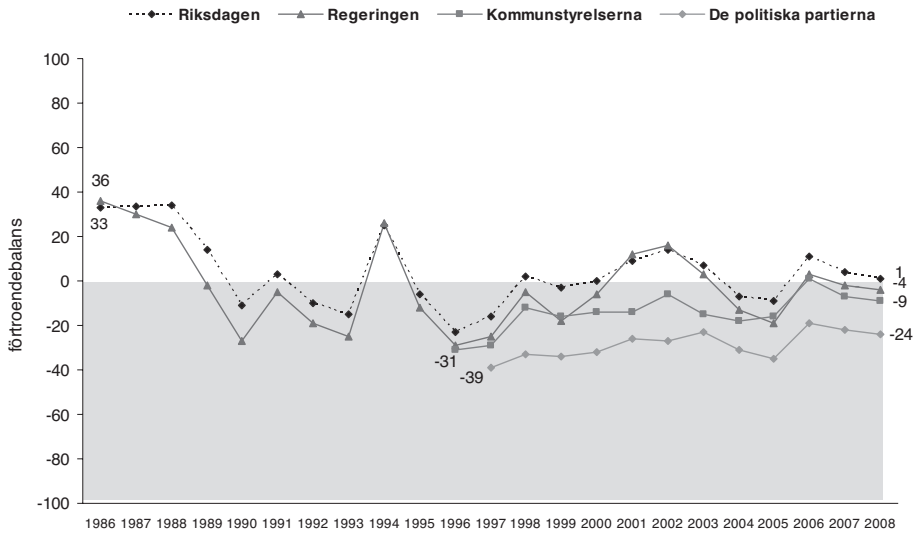
Den samhällsinstitutionen som står för det största förtroendefallet mellan 2007 och 2008 är försvaret. Här rör det sig om en stor avvikelse från den långsiktiga trenden. Visserligen har vi kunnat notera en försvagning i förtroendet för försvaret under lång tid, men nedgången mellan 2007 och 2008 är lika stor som nedgången mellan 1994 och 2007 – dessutom har förtroendebalansen blivit kraftigt negativ från att tidigare varit balanserad. Mycket talar för att fallet 2008 hänger samman med kritik mot försvarets sätt att hantera pengar, liksom med debatten om nedskärningar.

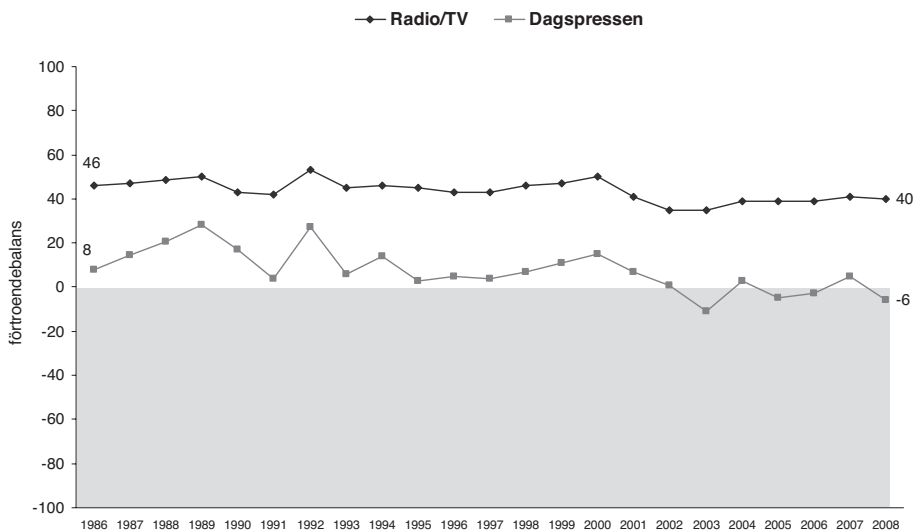
När det gäller medieinstitutionerna ligger förtroendet för radio-tv mycket stabilt och högt. Det är den institution vars förtroendebalans förefaller mest opåverkad av nästan allt som händer i omvärlden, även om det finns en liten försvagning efter 2000. Omvänt gäller för dagspressen som efter hand tappat i förtroende, parallellt med fallande upplagor. År 2007 ökade visserligen förtroendebalansen något, men balansmättet för 2008 visar på nytt en nedgång till minussidan. 2008 års balansmätt är dock fortfarande högre än det hittills lägsta uppmätta – 2003.

Figur 1 Förtroendet för tjugoen samhällsinstitutioner 1986-2007 (förtroendebalans)

Kommentar: Om balansmättet se tabell 1. År 1987 saknas i figurerna eftersom ett annat, med övriga år inte jämförbart mått, användes just detta år. För de två medieinstitutionerna saknas av samma skäl siffror även för 1988.

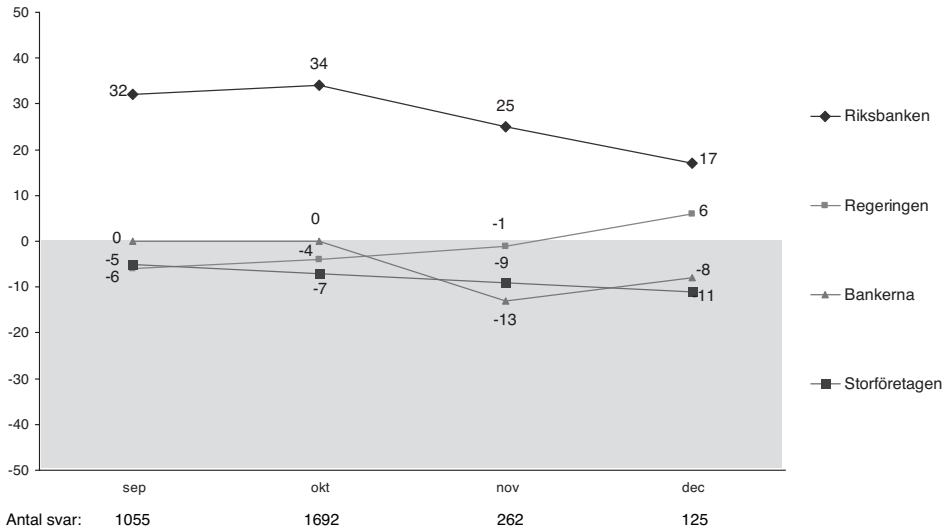
Tendenser under hösten 2008

I översikten av trenderna har vi kunnat se olika mönster. Vårt antagande om att förtroendet för de ekonomiska institutionerna skulle minska som en följd av krisen i samhällsekonomin får stöd i materialet. Det finns samtidigt ett visst stöd för att förtroendet för de politiska institutionerna förstärks – i praktiken att förtroendet inte går ner så mycket som för de flesta andra samhällsinstitutioner.

Ett problem för vår analys är att en stor del av svaren på SOM-undersökningen hösten 2008 hade kommit in innan den verkliga krisen blev tydlig (se inledningskapitlet). Innebörden är att de tendenser som vi pekat på troligen ger en viss underskattning av opinionsförändringen. Hypotesen är att de redovisade tendenserna skall vara tydligare bland dem som svarat senare och som således märkt av krisen. En politisk institution som regeringen bör få ett ökat förtroende ju tydligare krisen blir, medan särskilt bankerna, men också storföretagen bör tappa i förtroende.

Genom att SOM-undersökningens datainsamling sträcker sig över en lång tid finns det möjlighet att pröva vår hypotes, låt vara att underlaget från slutet av hösten är ytterst osäkert beroende på det begränsade antalet svars personer. I figur 2 redovisas förtroendebalanser för bankerna, storföretagen, regeringen och riksbanken för varje månad under hösten.

Figur 2 Förtroendet för fyra samhällsinstitutioner september-december 2008 (förtroendebalans)

Resultaten ger stöd åt vårt antagande. Förtroende för regeringen ökar med 12 balansmåttsenheter mellan september och december medan bankerna faller med 13 enheter fram till november men återhämtar sig något i december. Höstens stora förlorare är riksbanken som faller 17 enheter. Det förefaller som riksbankens ställning som central aktör när det gäller att motverka ekonomikrisen minskat dess förtroende bland allmänheten. Vi har också studerat hur förtroendet för andra institutioner, bland annat riksdagen, förändrades under hösten 2008, men där inte funnit några lika tydliga trender.

I och med att förtroendeförskjutningar vanligen är förhållandevis små är det rimligt att tolka de observerade tendenserna som klara trender. Samtidigt måste det ännu en gång understrykas att dataunderlaget är begränsat och statistiskt osäkert. Vi vet att det framför allt är yngre som är överrepresenterade bland dem svarar sent och att yngre överlag har ett något större samhällsförtroende än äldre (se nedan). Det senare tyder på att de fallande kurvorna i varje fall inte kan förklaras enbart av sammansättningen av svarspersonerna.

Dimensioner i bedömningarna

Det vi sett om förändringarna i förtroendebedömningen över tid ger en klar indikation om förekomsten av samband mellan hur olika institutioner bedöms. Exempelvis bedöms politiska institutioner ofta likartat: personer som har högt förtroende för regeringen har det ofta även för riksdagen liksom för de politiska partierna. Men samtidigt finns det överlag en stark positiv samvariation i förtroendebedömning-

arna: personer som är positiva är det inte bara till några få institutioner utan till de allra flesta, liksom de som är negativa till en institution ofta är det till fler. Korrelationerna är ofta relativt starka, mellan $r=0.3$ och $r=0.4$ (Pearson's r), och förvånansvärt stabila över tid. I själva verket finns det i 2008 års mätning, liksom i 2007 års – bara ett negativt samband: mellan förtroendet för regeringen och förtroendet för de fackliga organisationerna ($r=-.04$), medan det finns ett signifikant positivt samband mellan förtroendet för de fackliga organisationerna och förtroendet för storföretagen ($r=0.12$). Tidigare analyser har visat att det i botten av den grundläggande positiva bedömningen finns ett slags allmänt samhällsförtroende, vilket i sin tur uppvisar ett klart samband med vilken tillit man hyser för andra människor – det mellanmännsliga förtroendet (Holmberg och Weibull, 2006; se även Bo Rothsteins kapitel i denna volym).

Tabell 3 Faktoranalys av institutionsförtroende 2008 (faktorladdning)

	Politik	Socialt	Etablissemang	Media
EU-kommissionen	87	11	12	16
EU-parlamentet	85	11	11	18
De politiska partierna	74	24	13	19
Riksdagen	67	29	24	2
Regeringen	61	10	43	22
FN	49	25	11	23
Kommunstyrelserna	43	38	22	24
Sjukvården	08	74	03	5
Polisen	19	69	21	1
Domstolarna	28	54	30	10
Grundskolan	08	52	11	39
Försvaret	25	47	25	9
Unversitet/Högskolor	27	40	15	30
Kungahuset	13	08	73	-1
Svenska kyrkan	08	19	56	20
Storföretagen	32	12	52	20
Riksbanken	30	36	48	14
Bankerna	14	23	45	29
Radio/TV	08	08	24	73
Dagspressen	16	-1	25	71
De fackliga organisationerna	19	36	-19	59
Förklarad varians	18%	13%	11%	10%

Kommentar: Principalkomponentanalys med varimax rotering. Lösning enligt Kaiser's kriterium.

Men sambanden i bedömningar mellan olika samhällsinstitutioner varierar givetvis. Och variationen är i hög grad systematisk. De starkaste sambanden finns 2008, liksom tidigare, mellan de två EU-institutionerna ($r=0,90$). Bedömningen av dessa har i sin tur höga samband med bedömningen av regering, riksdag och de politiska partierna, vilket kan tolkas som att de bedöms efter likartade kriterier. Liksom tidigare år har vi för att ytterligare belysa de interna sambandsmönstren gjort en explorativ faktoranalys baserad på förtroenderesultaten för de tjugo institutionerna. Den visar på en lösning med fyra dimensioner: *Politik*, *Etablissemang*, *Socialt* och *Media* (tabell 3).

Utfallet är snarlikt det som framkom i analyserna både 2006 och 2007. EU-institutionerna utgör kärnan i den dimension vi kallar *politik*, men de politiska partierna, riksdagen och regeringen laddar också högt. Kommunstyrelserna och FN laddar lägre. Det som vi valt att kalla *etablissemang* är en dimension där kungahuset, Svenska kyrkan och storföretagen laddar högst, men där även Riksbanken och bankerna har förhållandevis höga faktorladdningar. *Socialt* inkluderar främst sjukvården, polisen, domstolarna och grundskolan, medan dimensionen *medier* vid sidan av radio-TV och dagspress även har en hög laddning i förtroendet för de fackliga organisationerna.⁷ I förhållande till 2007 har dimensionen socialt en något större förklaringskraft och etablissemang något mindre, men skillnaden är liten.

Även om stabilitet i dimensionerna är det förhärskande mönstret mellan 2007 och 2008 finns det några mindre skillnader att notera. Försvaret laddar 2008 något lägre på den sociala dimensionen och Riksbanken har fallit på etablissemangsdimensionen; istället har Riksbankens 2008 en högre laddning på den sociala dimensionen. Det innebär att bedömningarna av Riksbanken år 2008 i mindre utsträckning bedöms som kungahuset och storföretagen och något mera i likhet med exempelvis sjukvården och polisen. Skillnaderna är dock inte dramatiska.

I och med att många av samhällsinstitutionerna har en viss partipolitisk eller ideologisk laddning var det inte oväntat att det skedde vissa omkastningar i och med regeringsskiftet 2006. När den borgerliga alliansen kom till makten försvann det positiva sambandet mellan de politiska institutionerna och de fackliga organisationerna samtidigt som regeringen fick en högre laddning i etablissemangsdimensionen. Resultaten från 2008 bekräftar denna bild.

Eftersom flertalet samhällsinstitutioner är av mer eller mindre politisk karaktär är det knappast överraskande att svarspersonernas partipolitiska eller ideologiska syn har betydelse för deras bedömningar. Innan vi fördjupar oss i de politiska faktorerna skall vi ge en kort överblick av de demografiska bakgrundsfaktorernas roll.

Kön, ålder och utbildning

Svarspersonernas kön, ålder och utbildning har en klar inverkan på bedömningar av förtroendet för i stort sett samtliga samhällsinstitutioner. Endast i fråga om sjukvården, radio/TV och kommunstyrelserna finns det ingen signifikant variation

med hänsyn till dessa tre bakgrundsfaktorer. I övrigt finns det flera intressanta mönster (tabell 4).

Tabell 4 Mycket och ganska stort förtroende för samhällsinstitutioner 2008 efter kön, ålder och utbildning

	Kvinna	Man	15-29	30-49	50-64	65-85	Låg utb	Medel- lågutb	Medel- högutb	Hög utb
Regeringen	29	33	26	33	28	34	20	26	31	45
Polisen	58	48	57	59	48	49	46	52	53	62
Sjukvården	69	66	69	68	65	68	65	66	68	72
Försvaret	17	16	29	18	11	11	13	18	17	17
Riksdagen	28	28	28	30	26	27	18	25	27	41
Bankerna	41	33	47	34	30	41	42	38	32	35
Dagspressen	26	21	24	26	20	25	20	23	24	29
De fackliga org	21	19	25	20	19	16	17	20	22	20
Radio/TV	50	48	52	47	47	53	49	52	50	48
Grundskolan	48	42	51	55	38	36	37	47	45	51
Stor företagen	20	24	27	26	17	18	17	23	20	25
Svenska kyrkan	31	23	24	28	23	34	27	26	26	31
Domstolarna	47	46	45	52	44	43	34	44	50	59
Riksbanken	42	47	37	46	42	50	38	42	45	54
Kungahuset	40	36	33	36	37	46	39	39	36	38
Kommunstyrelserna	20	20	21	18	19	23	21	20	19	20
Universitet/Högskolorna	53	52	60	56	49	46	38	49	57	66
De politiska partierna	15	14	21	16	11	12	10	15	14	17
EU-kommisionen	16	14	21	15	12	13	11	15	12	20
Europaparlamentet	15	15	22	15	13	13	11	16	14	20
Förenta nationerna	45	40	53	44	39	38	35	45	44	48
Minsta antal svarande	1651	1487	532	993	896	717	689	1006	656	730

De största variationerna i svarspersonernas bedömningar finns efter ålder och utbildning.⁸ I fråga om ålder är det främst yngre som skiljer ut sig genom ett högre samhällsförtroende. Det är särskilt uttalat i fråga om synen på försvaret och på FN, men även när det gäller de politiska partierna och de fackliga organisationerna samt de två EU-institutionerna. Det omvända förhållande gäller för kungahuset och i någon mån Svenska kyrkan där det istället är äldre som uppvisar störst förtroende. Förtroendet för domstolarna skiljer ut sig genom att det är personer i yngre medelåldern som uppger klart störst förtroende.

De yngres större samhällsförtroende, som varje år återkommer i SOM-institutets mätningar, är svårförklarad. En möjlig förklaring är att den yngre gruppen har mindre erfarenhet av respektive institution och att de i den situationen väljer att

betrakta institutionen mer positivt än negativt. Det kan dock inte förklara det relativt stora förtroendet för försvaret, en institution som många bland de yngre faktiskt har erfarenhet av. Ett annat återkommande resultat är att personer i övre medelåldern tenderar att ligga lägre än övriga åldersgrupper i sina förtroendebedömningar. Fyrtioåringarna är fortfarande kritiska mot olika etablissemang precis som när de var unga.

Utbildningsfaktorns betydelse kommer till uttryck i att högutbildade personer för flertalet samhällsinstitutioner har större förtroende än lågutbildade. Det är särskilt tydligt för universitet/högskolor, domstolarna, regeringen, riksdagen och polisen, men också för Riksbanken och EU-institutionerna. Lågutbildade ligger inte klart högre för någon institution, men det är exakt jämnt mellan låg- och högutbildade när det gäller förtroende för radio/tv och kungahuset. Också i fråga om utbildning är mönstren i stort sett desamma som i de två senaste årens mätningar.

Kön visar sig spela en något större roll i förtroendebedömningarna 2008 än som var fallet 2007, som i den längre tidsserien förefaller ha varit något avvikande. Kvinnor har genomsnittligt högre samhällsförtroende än män – och ligger 2008 tydligt högre än männen för sex institutioner, medan män ligger klart högre än kvinnor för enbart en – Riksbanken. De institutioner där kvinnor särskilt skiljer ut sig är polisen, Svenska kyrkan och bankerna, men även dagspressen. Det är samma mönster som observerats tidigare. När det gäller bedömningarna av polisen och Svenska kyrkan har kön en särskilt stor förklaringskraft i förhållande till ålder och utbildning.

Den politiska faktorn

Vi har redan konstaterat att förtroendet för flertalet samhällsinstitutioner har en partipolitisk eller ideologisk resonansbotten. I tabell 5 redovisar vi förtroendet för de 21 institutionerna efter svarspersonernas ideologiska självplacering. Vidare anges differensen i bedömningar mellan vänster- och högerorienterade personer.

Om vi tolkar skillnader på över fem procentenheter som uttryck för att det finns en viss ideologisk skillnad visar sig detta gälla för 12 av de 21 institutionerna, där tre lutar åt vänster och åtta åt höger. Sätter vi kravet till mer än tio procentenheters differens gäller det en tredjedel, där två är vänster- och fem är högerinstitutioner i allmänhetens ögon.

Inte oväntat är differensen klart störst (45 procentenheter) för den renodlat politiska institutionen regeringen. Som vi har sett i tidigare analyser av förändringarna i de politiska förtroendemönstren vid regeringsskiftet 2006 påverkas även bedömningen av riksdagen av de partipolitiska majoritetsförhållandena (Holmberg och Weibull, 2007). Att den borgerliga alliansen har regeringsmakten har således gjort att regering och riksdag, och även Riksbanken, åtnjuter ett större förtroende bland personer som placerar sig till höger än bland personer till vänster. Att förtroendet för kungahuset och för storföretagen är större bland höger- än bland vänster-

inriktade personer i befolkningen är däremot mer en fråga om ideologi än om partipolitiska majoritetsförhållanden.

Tabell 5 *Institutionsförtroende efter politisk ideologi 2008*

Samhällsinstitution (procent stort förtroende)	Själv- placering till vänster	Varken eller	Själv- placering till höger	Differens
Sjukvården	73	62	68	+5
Universitet/högskolor	55	45	58	-3
Radio/TV	55	47	49	+6
Polisen	52	49	58	-6
Riksbanken	42	39	53	-11
Domstolarna	47	39	53	-6
Grundskolan	52	43	40	+12
FN	46	36	46	0
Kungahuset	29	36	50	-21
Bankerna	34	39	37	-3
Riksdagen	25	21	37	-12
Svenska kyrkan	27	24	30	-3
Dagspressen	25	21	25	0
Regeringen	13	21	58	-45
Storföretagen	15	18	32	-17
Kommunstyrelserna	22	16	22	0
Försvaret	14	17	18	-4
De fackliga organisationerna	34	15	10	+24
EU-kommissionen	13	11	21	-8
De politiska partierna	15	9	18	-3
Europaparlamentet	13	13	20	-7

De institutioner där vänstersidan hyser ett högre förtroende är de fackliga organisationerna och grundskolan samt i någon mån radio/TV.

Det går även att analysera förtroendet i partipolitiska termer. I tabell 6 redovisas det genomsnittliga förtroende för samtliga 21 institutioner bland sympatisörer till de olika partierna. Det visar sig som väntat att sympatisörer med den borgerliga alliansens fyra partier har ett genomsnittligt större förtroende än sympatisörerna med den rödgröna oppositionen. De senare har däremot en genomsnittligt större andel som har ett lågt förtroende (tabell 6). Skillnaderna är inte dramatiska, vilket har att göra att det bland institutionerna finns en tredjedel där bedömningarna är relativt lite påverkade av ideologiska synsätt.

Ser vi närmare på genomsnittstalen visar det sig gå en markerad gräns mellan å ena sidan Vänsterpartiets och Sverigedemokraternas sympatisörer och å andra sidan

samtliga andra partiers. Det utmärkande för de två förra är att det bland deras sympatisörer finns genomsnittligt fler som har ett lågt än som har högt förtroende. Det är särskilt påtagligt för SD-sympatisörerna där det är nästan dubbelt så många som har lågt än som har högt förtroende.

Tabell 6 Genomsnittligt förtroende 2008

Sympatisörer med:	Genomsnitt stort förtroende	Genomsnitt litet förtroende
Folkpartiet	40 procent	21 procent
Moderaterna	38 procent	21 procent
Kristdemokraterna	38 procent	22 procent
Centerpartiet	38 procent	18 procent
Miljöpartiet	34 procent	25 procent
Socialdemokraterna	32 procent	25 procent
Vänsterpartiet	28 procent	36 procent
Sverigedemokraterna	22 procent	41 procent

SD-sympatisörernas bedömningar är därför särskilt intressanta att specialgranska. Allmänt gäller att sverigedemokraternas förtroende ligger lägre än genomsnittet för samtliga institutioner utom för försvaret och kungahuset, där man befinner sig precis över snittvärdet. Avvikelsen visar sig vara särskilt stor i fråga om tre samhällsinstitutioner: domstolarna, polisen och riksdagen. Andelen SD-sympatisörer med stort förtroende för dessa institutioner är enbart 23, 29 respektive 7 procent, att jämföra med befolkningsgenomsnittet på 47, 53 och 28 procent. Det intressanta i den avvikande bedömningen är att just dessa tre institutioner brukar framhållas som grundbultarna i samhällsförtroendet (Rothstein, 2003). Personer som har allmänt högt samhällsförtroende brukar utmärkas av relativt högt förtroende för dessa tre centrala samhällsinstitutioner (Holmberg och Weibull, 2006). Om vi jämför med Vänsterpartiets sympatisörer som har ett genomsnittligt lägre samhällsförtroende skiljer de inte ut sig anmärkningsvärt från genomsnittet i förtroendet för polisen (47) och domstolarna (45), medan de däremot har något lägre värde för riksdagen (19), ett värde som dock är tre gånger så stort som SD-sympatisörernas.

Resultat bekräftar bilden av Sverigedemokraterna som ett uttalat missnöjesparti med lågt förtroende för samhällets institutioner. Samtidigt bör tillfogas att i fråga rangordningen av förtroendet ligger sjukvården, radio/TV och universitet/högskolor högst också bland SD-sympatisörerna precis som hos hela svenska folket. Överhuvudtaget finns det små skillnader mellan olika partiers sympatisörer när det gäller de institutioner man har störst förtroende för (figur 3). Bland de borgerliga allianspartierna skiljer dock de moderata sympatisörerna ut sig genom att som enda parti ha med regeringen bland de institutioner som man har störst förtroende för.

Figur 3 Partisynpati och institutionsförtroende 2008 (de fem samhällsinstitutionerna som visar störst förtroende bland sympatisörerna till respektive parti)

Vänsterpartiet

Sjukvården
Universitet/högskolor
Radio-tv
Grundskolan
Polisen

Socialdemokraterna

Sjukvården
Radio-tv
Polisen
Grundskolan
Universitet/högskolor

Miljöpartiet

Sjukvården
Universitet/högskolor
Polisen
Domstolarna
FN

Centerpartiet

Sjukvården
Domstolarna
Universitet/högskolor
Riksbanken
Kungahuset

Folkpartiet

Sjukvården
Universitet/högskolor
Polisen
Radio-tv
Riksbanken

Moderaterna

Sjukvården
Regeringen
Polisen
Universitet/högskolor
Riksbanken

Kristdemokraterna

Sjukvården
Kungahuset
Polisen
Universitet/högskolor
Riksbanken

Sverigedemokraterna

Sjukvården
Radio-tv
Kungahuset
Universitet/högskolor
Grundskolan

Höstliga trender

Institutionsförtroendet minskar i Sverige. Det är den långsiktiga trenden. Sedan SOM började mäta 1986 har förtroendet för nästan alla undersökta institutioner gått ned. I vår analys från 2007 ställdes vi oss frågan om det kanske trots allt finns tecken på ett skifte (Holmberg och Weibull, 2008). Men det vi ett år senare kan konstatera är att nedgången fortsätter. Detaljanalyserna tyder dessutom på att förtroende sjunker ytterligare som en följd av den ekonomiska krisen.

Synen på den ekonomiska krisen färgar av sig på förtroendebedömningarna. Bland dem som är optimister i fråga om den svenska ekonomins framtid ligger förtroendet för Riksbanken, regeringen och bankerna (50, 48 respektive 46 procent stort förtroende) högre än dem som är pessimister (45, 27 respektive 32 procent). Inte oväntat är det förtroendet för regeringen som skiljer optimister och pessimister åt, medan synen på Riksbanken är i stort sett densamma i båda grupperna.

Det vi vet från tidigare är att det finns en tydlig politisk resonansbotten i svenska folkets bedömningar av centrala samhällsinstitutioner. Den ekonomiska krisen verkar förstärka ett sådant mönster den svenska hösten 2008.

Noter

- ¹ Balansmättet går mellan -100 (alla svarspersoner hyser litet förtroende för en institution) till +100 (alla svarspersoner hyser stort förtroende för en institution). Se vidare tabell 1.
- ² Fr o m 1999 ingår bedömningen av samtliga samhällsinstitutionerna i båda de nationella SOM-undersökningarna. Detta ger 2008 ett totalt antal svarande på 3 259.
- ³ Balansmättet kan variera mellan +100 (alla svarspersoner anger högt förtroende) och -100 (alla svarspersoner anger lågt förtroende). I beräkningen av balansmättet ingår således inte alternativet ”varken högt eller lågt förtroende”. Metodanalyser tyder på att detta alternativ rymmer både personer som placerar institutionsförtroendet i mitten och personer som inte kan ta ställning.
- ⁴ Frågan har ställts i samverkan med andra projekt. SOM-institutet har redovisat specialanalyser om förtroendet för dessa organisationer (Holmberg, 2009; Martinsson & Nilsson, 2009; Sandstig m fl, 2009).
- ⁵ Siffrorna gäller balansmåttsenheter, där den totala skalan är 200 enheter.
- ⁶ För de organisationer som fick en särskild belysning 2008 finns det för arbetsförmedlingen och säkerhetspolisen möjlighet att göra jämförelser mellan 2007 och 2008. Det visar sig då att också dessa tappar förtroende mellan åren. För säkerhetspolisen är nedgången ganska begränsad (minus 5 balansmåttsenheter) medan den för Arbetsförmedlingen är lika stor som den för försvaret (21 balans-

måttsenheter). Resultatet kan förefalla underligt med tanke på att Arbetsförmedling är särskilt viktig i tid av ekonomisk kris, men det är samtidigt associationen till ekonomiska problem drar ner förtroendet. Det är dock mer troligt att nedgången för Arbetsförmedlingen har att göra med den stora omorganisationen som i sin tur medförde svårigheter att klara utbetalningar i rätt tid.

- 7 De fackliga organisationernas laddning på mediedimensionen har varit i stort sett densamma i de flesta analyser. Det har tolkats som att det handlar om ett slags opinionsfunktion. En alternativ förklaring är dock metodologisk: i frågebatteriet ligger fackliga organisationer mittemellan dagspress och radio/TV.
- 8 En linjär regressionsanalys med kön, ålder och utbildning som oberoende variabler visar att åldersfaktorn ger signifikanta bidrag till förtroendet för nio institutioner, utbildningsfaktorn till åtta och kön till fyra.

Referenser

- Holmberg, Sören (2009) *Förtroendet för riksbanken*, Arbetsrapport. SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören (1994) *Partierna tycker vi bäst om i valtider*. I Holmberg, S, Weibull, L (1994) *Vägval* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (1992) *Trendbrott?* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (1993) *Perspektiv på krisen*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2004) *Förtroendet för näringslivet*. I *Näringslivet och förtroendet*. (SOU 2004:47). Bilagedel.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2006) *Flagnande förtroende*. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Du stora nya värld*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2007) *Ökat förtroende – bara en valårseffekt?* I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Det nya Sverige*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2008) *Svenskt institutionsförtroende på väg upp igen?* I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Skilda världar*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Höglund, Lars, Wahlström, Eva (2008) *Biblioteken – kontinuitet eller nya trender*. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Skilda världar*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Kumlin, Staffan (2002) *The personal and the political : how personal welfare state experiences affect political trust and ideology*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs Universitet.

- Martinsson, Johan, Nilsson, Åsa (2009) Förtroendet för Arbetsförmedlingen. Arbetsrapport. SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Putnam, Robert, Butler, Robert, Feldstein, Lewis (2003) *Better together: restoring the American community*. New York: Simon & Schuster.
- Rothstein, Bo (2003) *Sociala fällor och tillitens problem*. Stockholm: SNS förlag.
- Sandstig, Gabriella, Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2009) *Förtroende för SÄPO*. Arbetsrapport. SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

